

International JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 12.04.2023
Published /Yayınlanma 30.06.2023
Volume/Issue (Cilt/Sayı)-ss/pp 10(96), 1266-1281

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8112011>
Araştırma Makalesi
ISSN: 2459-1149

Burcu MACİT

<https://orcid.org/0000-0002-0828-2167>

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri / TÜRKİYE

Doç. Dr. Neslihan ALTUNCUOĞLU

<https://orcid.org/0000-0002-3244-5077>

Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kayseri / TÜRKİYE

Bir Siyasi Propaganda Aracı: Radyo (1950-1960)¹

A Political Propaganda Tool: Radio (1950-1960)

ÖZET

Kitle iletişim araçlarından biri olan radyo, bilgilendirici ve eğlendirici işlevleri ile profesyonel yayın hayatına başladıktan sonra gazetelerin eriştiğinden daha yüksek oranda bir kitleye ulaşabilmiştir. 1950'li yılların kitle iletişim araçlarından belki de en önemlisi olan radyo, bu dönemde siyasilere halkı etkileme noktasında büyük bir güç sağlamıştır. Bu gücü kimin ne kadar kullanabileceği ise tartışmalı bir konu olmuştur. Radyo sadece iktidar sahipleri için değil, aynı zamanda muhalefet içinde kendi fikir ve politikalarını paylaşabilmeleri, gerekli durumlarda iktidarı eleştirebilmeleri noktasında önemli bir araç olmuştur.

Bu çalışmada radyoyu, partilerin kullanmalarına ilişkin tartışmalar ile kamuoyunu radyo aracılığı ile memnun etme propagandalarına yer verilmiştir. Bu çalışmada radyo, arşiv belgeleri, TBMM Tutanak Dergisi, dönemin gazeteleri, dönem hakkında bilgi içeren kitap ve makaleler ekseninde incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Radyo, Propaganda, Demokrat Parti.

ABSTRACT

One of the mass communication tools, radio after starting its Professional broadcasting life with informative and entertaining functions, has been able to reach a larger audience than newspapers. Radio perhaps the most important mass communication tool of the 1950s provided significant power to politicians in terms of influencing the public. However the extent to which this power could be utilized has been a subject of debate. Radio has been an important tool not only for those in power but also for the opposition to share their ideas and policies, as well as criticize the government when necessary. This study includes discussions on the use of radio by political parties and propaganda efforts aimed at satisfying public opinion through radio. In this research, radio will be examined based on archival documents, the Grand National Assembly of Turkey Proceedings Journal, newspapers of the period, books and articles containing information about the era.

Keywords: Radio, Publicity, Democraic Party.

1. GİRİŞ

İnsanların duygu ve düşüncelerini paylaşması iletişimle mümkündür. İletişimin tarihi insanlığın var olmasına kadar uzanır. Zira mağara duvarlarına çizilen resimler, dumanın kullanılması işlevi, Afrika yerlilerin kullandıkları sesler iletişim kurma ihtiyacını karşılamaya yöneliktir². Kitle iletişimi noktasında insanlığın ilerleyen dönemlerinde resimlerin, seslerin ve dumanın yerini kitle iletişim araçları almıştır. Kişiler ya da kurumlar bu araçların sağladığı yayınlar ile iletişim ihtiyacını gidermiştir. Fakat kitle iletişim araçları yalnızca bilgi vermek, haberdar etmek gibi amaçlar için kullanılamayacak öneme sahiptir. Bu noktada bu araçların farklı özellikleri ön plana çıkar. Bunlar; haber verme, eğitme, eğlendirme, mal ve hizmetlerin tanıtımı, inandırma ve harekete geçirmedir³.

İnandırma ve harekete geçirme noktasında iktidar sahiplerinin hedef ve politikalarını halka aktarmak yönündeki isteklerine, basın yayın organları da dâhil olmak üzere kitle iletişim araçları cevap vermiştir⁴. Sadece iktidar sahipleri için değil; aynı zamanda muhalefette yer alan siyasiler içinde kendi düşünce ve ideallerini paylaşabilmeleri ya da iktidarı eleştirebilmeleri noktasında bu araçlar kıymetlidir.

¹ Bu Çalışma Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Doç. Dr. Neslihan Altuncuoğlu Danışmanlığında Hazırlanan "Ulusal Basın Ekseninde Demokrat Parti Dönemi Sosyo-Kültürel Politikalar" başlıklı yüksek lisans tezinin ilgili bölümlerinden türetilmiştir.

² Aysel Aziz, *Radyo ve Televizyona Giriş*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1981), 1.

³ Aysel Aziz, *Radyo ve Televizyona Giriş*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1981), 51.

⁴ Mustafa Tokmak, "Basın-İktidar İlişkileri Çerçevesinde Demokrat Parti ve Ankara Radyosu", (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2007), 1.

Kitle iletişim araçlarından biri olan radyo, 1920'lerden sonra profesyonel yayın hayatına başlamış ve gazetelerden daha fazla kitleye hitap etmiştir⁵. Fakat radyonun gelişimi diğer kitle iletişim araçlarından farklıdır. Türkiye'de 8 Eylül 1926'da Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketine verilen ruhsatname ile kurumun yayın yapma isteği meşrulaştırılmıştır. Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi'nin (TTTAŞ) kurucuları; İş Bankası adına Celal Bayar, Anadolu Ajansı adına Mahmut Soydan, Cemal Hüsnü ve Sedat Nuri İleri'dir⁶. Fakat bu erken dönemde eleman eksikliği, ülkenin sosyal ve ekonomik düzeyinin geri olması ve radyonun işlevinin tam olarak bilinmemesi bu konuda tereddütle hareket edilmesine yol açmıştır⁷. Aynı zamanda devletin mali imkânlarının kısıtlı olması radyonun özel teşebbüslerce kurulmasına neden olmuştur. Bu dönemin ekonomi uygulamalarına uygun bir yöntemdir⁸.

Daha sonra Atatürk'ün talimatı ile Telsiz Telefon Türk Anonim şirketi tarafından Ankara ve İstanbul'da radyo istasyonları kurulmuş ve 1927'de ilk yayınlara başlanmıştır⁹. Bu açıdan özel bir şirkete ait görünüyorsa da radyo yayınları tamamen devlet tarafından yönlendirilmekteydi¹⁰. Bu dönem radyoları geleneksel radyo grubuna dâhil edilebilir¹¹.

Radyo; 1936 öncesi dönemde müzik, eğlence gibi işlevlerle öne çıkarken¹² daha sonraki yıllarda toplumsal alandaki önemi belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Böylece 1930'lu yılların sonlarında radyo, propaganda aracı olarak kullanılmaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra radyonun önemli bir propaganda aracı olmasının fark edilmesi bunda etkilidir¹³. Kimi çalışmalarda Türkiye'de radyonun propaganda özelliğinin fark edilmesi İkinci Dünya Savaşı öncesinde Sovyet Rusya, İtalya ve Almanya'da radyonun kamuoyunu etkilemesiyle ilişkilendirilmiştir¹⁴.

Burada propaganda kavramı üzerinde durmamız yerinde olur. Propaganda, belirli bir amaca uygun şekilde insanların duyu ve düşüncelerini yönlendirmektir. İlk kez Laswell bu konuda çalışmalar yapmıştır. Roma Katolik Kilisesi tarafından kullanılan propaganda terimi ise bugün ki anlamına daha yakın bir şekilde kullanılmıştır¹⁵. Propagandanın amacı ve uygulanacağı kitle önceden bellidir. Bu noktada belirli amaca yönelik kitlelerin ikna edilmesi anlamına gelir¹⁶.

Amerika'dan önce Avrupa'da yayılan radyoyu propaganda amacıyla ilk defa Sovyet Rusya kullanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında da radyo pek çok ülke tarafından propaganda amacıyla kullanılmıştır. Zira savaş aynı zamanda propaganda savaşını da beraberinde getirmiştir¹⁷. Müttefiklerin Mihver Devletleri eleştiren radyo programlarına karşılık, Mihver Devletlerce karşıt radyo propagandaları yapılmıştır¹⁸. Örneğin Nazi Almanyasında Hitler ve Propaganda Bakanı Goebbels, propagandanın cephede kazanmak kadar önemli olduğunun farkındaydılar. Bu nedenle gerek İngiltere gerekse Nazi Almanyası sıcak savaş dışında radyo propagandalarıyla psikolojik savaşı da önemsemiştir¹⁹. Bu bağlamda İkinci Dünya Savaşı'ndan önce radyoyu propaganda amacıyla ilk kez Sovyet Rusya kullanmış olsa da bu konuda Naziler daha başarılı olmuştur²⁰.

Esasında 1930'dan itibaren radyonun işlevi ve niteliği hakkında tartışmalar yapılmaya başlamıştır. Bu tartışmalar ve dış politikada radyonun kullanılma şeklinin fark edilmesiyle 1936'da radyo işletmeleri, özelden çıkarılarak P.T.T. bünyesine dâhil edilmiş ve programların Milli Eğitim Bakanlığı'nın da içinde bulunduğu kuruluşlarca tespit edilmesine karar verilmiştir²¹. Bu dönemde radyo üzerinde devletin tekel kurmasının nedenleri arasında; dünyada radyonun kullanım şeklinin devlet ve partinin iç içe geçtiği Türkiye'ye de sirayet etmesi, milletin terbiye edilmesinde radyonun araç olarak görülmesi, Atatürk'ün

⁵ Hüseyin Şeyhanhoğlu, "Radyonun Demokratik Yaşamda ve Siyasetteki Etkisi: Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 5/3, (2019), 807.

⁶ Beybin D. Keçanlıoğlu, "Türkiye'de Radyo ve Televizyon Yayıncılığı Siyaseti", içinde *Radyo ve Radyoculuk*, der. Sevda Alankuş, (İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2005), 148.

⁷ Seyfi Yıldırım, "Telsiz ve Kurum Radyosundan İl Radyolarına: Toprak Ofis'in Sesi Radyosu", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 16/32 (2020): 498.

⁸ Uygur Kocabaşoğlu, TRT Dönemi Öncesi Türk Radyo Tarihi, *TRT Akademi*, 5/9 (2020): 380.

⁹ Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2019): 240.

¹⁰ Tuğrul Eryılmaz, "Radyo ve Radyoculuk", içinde *Radyo ve Radyoculuk*, der. Sevda Alankuş, (İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2005), 88.

¹¹ Huriye Kuruoğlu, *Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo*, (İstanbul: Nobel Yayınları, 2006), 108.

¹² Çağla Kubilay ve Mehmet Pelivan, "Demokrat Parti ve Radyo: Bir Islahat Girişimi:1954", *İLEF Dergisi* (2019): 33.

¹³ Tuğrul Eryılmaz, "Radyo ve Radyoculuk", içinde *Radyo ve Radyoculuk*, der. Sevda Alankuş, (İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2005), 91.

¹⁴ Çağla Kubilay ve Mehmet Pelivan, "Demokrat Parti ve Radyo: Bir Islahat Girişimi:1954", *İLEF Dergisi* (2019): 34.

¹⁵ Huriye Kuruoğlu, *Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo*, (İstanbul: Nobel Yayınları, 2006), 7.

¹⁶ Beyzade Nadir Çetin, "Propaganda Olgusu ve Propagandanın Amerikanlaşması", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24/2 (2014): 240.

¹⁷ Gül Çakı, İkinci Dünya Savaşı'nda Radyo Yayınlarında Uygulanan Sansürün Propaganda Posterlerine Yansıması, *TRT Akademi*, 5/9 (2020): 252.

¹⁸ Mehmet Barış Yılmaz, "İkinci Dünya Savaşı'nda Japon Medyasının ABD'ye Yönelik Faaliyetleri: Tokyo Rose Radyo Yayınları Üzerine İnceleme", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9/1 (2020): 547.

¹⁹ Huriye Kuruoğlu, *Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo*, (İstanbul: Nobel Yayınları, 2006), 9.

²⁰ Huriye Kuruoğlu, *Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo*, (İstanbul: Nobel Yayınları, 2006), 16.

²¹ Çağla Kubilay ve Mehmet Pelivan, "Demokrat Parti ve Radyo: Bir Islahat Girişimi:1954", *İLEF Dergisi* (2019): 35.

radyo işine önem verilmesi gerektiği üzerinde durması, toplumun kültür seviyesinin artırılmasında radyonun desteğinden faydalanılmak istenmesi gösterilebilir²².

Türkiye’de radyonun gelişme göstermesi için 1940 yılı milat olarak gösterilebilir²³.1940’a kadar batı kültürüne ait öğelerin topluma aktarılmasında bir araç olarak kullanılması radyonun halk arasında yayılmasını engelleyebilmiştir²⁴. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de radyolar 1950’lere kadar milletin inşasında propaganda projelerinin bir parçası olarak kullanılmıştır²⁵.

1938’de yayın hayatına son verilen İstanbul Radyosu 1949’da yeniden yayın hayatına başlamıştır. Burada genel hatlarıyla İstanbul Radyosu’na ve diğer radyo kuruluşlarına değinmek yerinde olur. İstanbul Radyosu, 1950’de yapılan bir değişiklik ile denetim zorunluluğundan çıkarılmış, 1953’te ise devlet radyosuna dönüştürülmüştür. İstanbul Radyosu Müdürlüğüne getirilen Zahir Törümküney, radyoların yeni durumunun nasıl olacağı hakkında yapmış olduğu açıklamada tanınmış sanatkârlardan faydalandığı kadar tanınmamış sanatkârlardan da fayda edilerek radyo programlarını zenginleştirme arzusunda olduklarını ifade etmiştir. Aynı zamanda lokal bünyesinde bulunan pek çok sanatçının radyo yayınında yer alması sağlanarak İstanbul’daki müzik havasının başka şehirlerdeki halka ulaştırılması istenmiş ve futbol maçlarının nakli içinde teşebbüse geçilmiştir. Programlar zenginleştirilerek halkın beklenti ve beğenisi karşılanmaya çalışılmıştır²⁶.

Kasım 1950’de Fransa ile bir radyo mübadelesi yapılmıştır. Bu kapsamda Basın Yayın Umum Müdürü Altemur Kılıç tarafından Fransa’nın radyo ve televizyon alanında teknik işbirliği vadettiği ifade edilmiştir. Aynı zamanda Fransa’nın radyo ve televizyon tesisleri, yetkililer tarafından gezilerek Türkiye’de radyo kurumunun geliştirilmesi adına çıkarımlarda bulunulmuştur²⁷.

Yine bu dönemde İzmir’de kısa dalgalı bir radyo istasyonu kurulmasına karar verilerek ülkenin her yerinden dinlenebilmesine olanak sağlanmıştır²⁸. Kore Savaşı’nın yaşandığı dönemde gelişmelerden haberdar olunabilmesi amacıyla yurtdışı radyo yayını da başlatılmıştır. Daha sonra İstanbul Teknik Üniversitesi radyosu kurularak bu kuruluş Türkiye’nin ilk FM radyosu olarak; aynı zamanda ilk stereo yayın yapan radyosu olarak yayınlarını devam ettirmiştir²⁹. Ankara Radyosu’nun kısa dalga postalarında 12 yabancı dille yapılan neşriyata bu dönemde İtalya’da ilave edilmiş ve bu sayede dış ülkelerin Türkiye’deki gelişmelerden haberdar olması sağlanmıştır³⁰.

1.1. Çok Partili Döneme Geçişte Radyo (1946-1950)

Bu dönemde bütün dünyada radyoya farklı işlevler yüklenmiştir. Radyo savaşları başlatılmış ve ülkeler arası soğuk savaş propagandalarına radyolarda yer verilmiştir. Böylece iktidarların siyasi amaçlar doğrultusunda radyodan yararlanması yoğun bir hal almıştır. Bu açıdan radyo bu dönemin en etkili kitle iletişim aracı olarak değerlendirilebilir³¹. 1946’da çok partili yaşama geçilmesi radyoyu hem iktidar hem muhalefet için paylaşılmaz bir siyasi güç haline getirmiştir.

Tek Parti Dönemi olarak adlandırılan 1946’ya kadar olan süreç, CHP içinde bazı muhalif oluşumları beraberinde getirmiştir. Bu durumun ortaya çıkması Çiftçiye Topraklandırma Kanunu görüşmeleriyle hızlanmış³² ve ardından Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Hasan Polatkan, Celal Bayar imzası taşıyan Dörtlü Takrir isimli belgenin meclise sunulmasıyla daha cesur adımlar halinde kendini göstermiştir. Esasında Dörtlü Takrir yeni bir siyasi partinin kurulmasına ait bir belge niteliğinde olmayıp daha çok parti içinde demokratik bazı değişimlerin yapılması arzusuyla kaleme alınmıştır³³. Fakat önerenin reddi yeni bir partinin doğuşunda etkili olmuştur³⁴. Özellikle dönemin şartları çok partili hayata geçmek için mükemmel zamanlama şeklinde ifade edilebilir. Zira bu dönemde uluslararası alanda İkinci Dünya

²² Uygur Kocabaşoğlu, TRT Öncesi Dönemde Türk Radyo Tarihi, *TRT Akademi*, 5/9 (2020): 383.

²³ Tuğrul Eryılmaz, “Radyo ve Radyoculuk”, içinde *Radyo ve Radyoculuk*, der. Sevda Alankuş, (İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2005), 91.

²⁴ Hüseyin Şeyhanhoğlu, “Radyonun Demokratik Yaşamda ve Siyasetteki Etkisi: Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 5/3, (2019), 807.

²⁵ Meltem Ahıska, *Radyonun Sihirli Kapısı*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2018), 19.

²⁶ Yeni İstanbul, “Yeni Radyo Müdürünün Beyanları”, 18.07.1950, 2.

²⁷ Havadis, “Türk ve Fransız Radyolarının Program Mübadelesi”, 02.11.1950, 1.

²⁸ Dünya, İzmir’de Kurulacak Radyo İstasyonu”, 09.08.1950, 1.

²⁹ Haluk Buran, “Türkiye’de Radyo Yayıncılığının Tarihsel Süreci”, 24.02.2022, <http://www.radyocuyuz.com/haber-turkiyede-radyo-yayinciliginin-tarihsel-sureci---468.html>.

³⁰ Ayın Tarihi, Ocak 1951, No:206, 3.

³¹ Gülcennet Öztürk, Bir Propaganda Aracı Olarak Radyo, *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2/3 (2017):162.

³² B.Ali Eşiyok, “Türkiye’de Başarısız Kalmış Bir Reform Girişimi: 1945 Tarihli Çiftçiye Topraklandırma Kanunu ve Günümüze Uzanan Süreç”, *Memleket Siyaset Yönetim*, 197.

³³ Ensar Yılmaz, *Türkiye’nin Demokrasiye Geçiş Yılları (1946-1950)*, (İstanbul: Birey Yayınları, 2008), 403.

³⁴ Ahmet İlyas, “İktidar Muhalefet İlişkisine Bir Örnek: Atatürk’ü Koruma Kanunu”, *Turkish Studies*, 8/7 (2013): 228.

Savaşı'ndan sonra dikta rejimleri tasfiye edilmiş ve demokratik rejimler yüceltmeye başlamıştır³⁵. Türkiye ise Cumhuriyetle yönetilmesine rağmen Batı'nın gözünde içerde demokratik rejimlerin uygulanamadığı bir Şark demokrasisi izlenimi vermektedir³⁶.

Bu noktada Türkiye, bu izlenimden kurtulmak, savaş sonrası kurulacak Batı bloklarında kendine yer bulabilmek hem de mevcut iktidar partisinin içindeki muhalif oluşumları temizlemek adına İnönü'nün meşhur 19 Mayıs Nutku'nun da etkisiyle yeni bir siyasi dönemece girmiştir³⁷. Böylece CHP karşısında büyük toprak sahiplerinin sözcülüğünü üstlenen ve ileride halkın adamı³⁸ olarak anılacak Menderes'in (Demokrat Parti) DP'si kurulmuştur. Esasında başlarken işlerin kolay gitmesi ileride güçlüklerle karşılaşılacağına bir işaret³⁹.

Bir düşünceye göre Demokrat Parti muhalefet partisi olarak değil bir murakabe partisi olarak kuruluyordu⁴⁰. Fakat teşkilatlanmasını hızla tamamlayan DP bu durumu değiştirmiştir. DP'nin teşkilatlanmasını kolay sağlamanın nedenlerinden biri de Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na karşı çıkan büyük toprak sahiplerinin aradıkları desteği, kendileri gibi toprak sahibi, toprak adamı⁴¹ Menderes'te bulmalarıdır. Bunun yanı sıra tek partili dönemde aydın ve üniversite camiasının isteklerine tam anlamıyla karşılık verilememiş olması, vaatleri dolayısıyla bu çevrenin de DP'ye kaymasını sağlamıştır. Zira kurulduğu dönemde üniversite özerkliğini savunan DP, bu kesimin de gönlünü fethetmeyi başarmış ve kısa sürede teşkilatlanmıştır⁴². Aynı zamanda ordu alt kademesinde yer alanların maaş azlığı, atama gibi sıkıntılarının giderilmemesi DP'ye ordu alt kademelerinden de destek takviyesi sağlamıştır⁴³.

Burada şu duruma dikkat çekmek yerinde olacaktır ki 1946'dan önce de muhalefet girişimleri olmuştur. Fakat siyasi tedbirler akabinde bu partilerin ömrü oldukça kısa bir seyir göstermiş bu nedenle tam manasıyla çok partili yaşama geçiş dönemi cumhuriyet tarihinde 1946 yılıyla birlikte anılagelmiştir⁴⁴. 1947'de yapılması planlanan seçimler 1946'da yapılmıştır. Demokratlar 1950'ye kadar muhalefet konumundadır⁴⁵.

Çok partili yaşama geçilmesine rağmen iktidar partisi radyoyu istediği gibi kullanma ve denetleme alışkanlığını devam ettirmiştir. Çünkü muhalefet partisi güçlü bir parti özelliği gösteriyor ve iktidarın daha temkinli davranması gerekiyordu⁴⁶. Fakat Demokrat Parti, henüz muhalefetleyen radyonun önemi kavramıştı ve ne olursa olsun bundan yararlanmak için mücadele edecekti⁴⁷. Bu dönemde radyoda muhalefete sınırlı bir müsaade söz konusu olmuştur. Dönemin basın yayın alanında hissedilen ve radyo konusunu da yakından ilgilendiren tartışmalarının ana problemi de bu sınırlı müsaadedir.

Bu dönemde DP basın-yayın alanında üvey evlat muamelesi görmüştür⁴⁸. Bu tartışmaların ana nedeni tek partili dönemde radyonun iktidarın aracı olarak görülmesidir⁴⁹. DP'nin kurulmasıyla bu hak artık paylaşılmak zorundadır. 27 yıllık iktidarın henüz yeni kurulmuş bir partiyle radyo gibi kamuoyu oluşturmada etkili bir kaynağı paylaşması ise kolay olmamıştır. Görünür de bir paylaşım yapılmış ise de bunun belirli ve sınırlı şartlara bağlanmış olması muhalefetteki DP'yi memnun etmemiştir. Zira 1946 seçimlerinden evvel muhalefetin yapacağı konuşmalar 15'er dakikalık konuşmalardır. Aynı zamanda bu konuşmaların seçimlerden 15 gün önce başlayıp seçime iki gün kala bitmesi esastır. Konuşmalar iki gün öncesinden Radyo Dairesi Başkanlığına gönderilmek zorundadır. En can alıcı nokta ise son maddedir; konuşmaların savcılık denetimine tabii tutulması gerekmektedir⁵⁰.

³⁵ Cemil Koçak, *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950): İktidar ve Demokratlar*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012), 10-11

³⁶ Ali Gevgilili, *Yükseliş ve Düşüş* (Ankara: Bağlam Yayınları, 1987), 34-35.

³⁷ Cumhuriyet, "Milli Şefin Tarihi Nutku", 20.05.1944.

³⁸ Süleyman Kocabaş, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 5: Menderes Dönemi Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Yol (1950-1960)*, (İstanbul: Bayrak Matbaacılık, 2011), 296.

³⁹ Cemil Koçak, *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950): İktidar ve Demokratlar*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012), 26.

⁴⁰ Rıfıkı Salim Burçak, *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş*, (Olgaç Matbaası, 1979), 197.

⁴¹ Mükerrrem Sarol, *Bilinmeyen Menderes*, (İstanbul: İnkılap Yayınevi, 2014), 22.

⁴² Onur Çelebi, "Türkiye'de Demokrasinin Sancılı Doğumu 1946 Seçimleri", *Electronic Turkish Studies*, 10/1 (2015): 253.

⁴³ Süleyman Kocabaş, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 5: Menderes Dönemi Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Yol (1950-1960)*, (İstanbul: Bayrak Matbaacılık, 2011), 54-55.

⁴⁴ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. Çeviren Yasemin Soner Gönen, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), 307.

⁴⁵ Cemal Anadol, *Türk Siyaset Tarihinde Demokrat Parti*, (İstanbul: Kuvayı Milliye Yayınları, 2004), 51.

⁴⁶ Yusuf Devran, *Siyasal İktidar- TRT İlişkisinin Dünü*, (İstanbul: Başlık Yayın Grubu, 2011), 22-23.

⁴⁷ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*, (Ankara: Phoenix, 2004), 389.

⁴⁸ Hüseyin Şeyhanlıoğlu, "Radyo'nun Demokratik Yaşamda ve Siyasetteki Etkisi", *Tarih ve Gelecek*, 5/3 (2019):808

⁴⁹ Nevra Ersarı, "Ellibi Yıllarda Radyo ve Siyaset", içinde *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, Editör Tanıl Bora, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2020), 393.

⁵⁰ Jülide Gülizar, *Burası Türkiye Radyoları*, (Ankara: Sinemis Yayınları, 2008), 12.

Demokrat Parti muhalefet olduğu dönemde radyodan yararlanma hakkının kendilerine de tanınması noktasında ısrar etmişse de 1950'lere kadar bu konuda tatmin edici bir karşılık bulamamıştır. 1948'de TBMM'ye radyodan yararlanmaya yönelik teklif sunan DP grubu, konuşmaların savcılık denetiminden geçirilmesi ve iki haftada toplam bir saat konuşabilmeleri konusunda iktidara daha yoğun eleştirilerde bulunmuştur. Zira bu dönemde öncekilerden farklı bir program akışı uygulanarak CHP Bakan ve Vekillerinin meclis konuşmalarının tekrarları sık sık yayınlanmıştır. İktidar, radyoyu bir seçim propaganda aracı olarak kullanmakta ve dolayısıyla bu durum muhalefetteki DP'yi oldukça rahatsız etmekte idi⁵¹. Öyle ki DP İstanbul Milletvekili Osman Nuri Köni, muhalefete seçim zamanı bir saatlik konuşma hakkı tanıyan kanun tasarısı ile ilgili olarak şunları söylemiştir:

"...Ekseriyet yahut iktidar partisinin diğer organları vardır. Her zaman radyoda konuşurlar ve her konu zannında propaganda yaparlar, lehlerinde. Ben bir hesap yaptım size söyleyeyim, bakalım iktidar partisi ne kadar konuşuyor? Dört sene içinde, diğer partiler bazı kayıtlar ile bazı şartlar içinde birer çeyrekten, dört defada bir saat konuşacaklar... Malûmu âliniz dört senede bir seçim olur... Radyoya devlet radyosu diyoruz. İktidar partisinin emrine amadedir ve her zaman iktidar partisinin emrinde çalışmakta ve her zaman konuşmayı onlar yapmaktadır, her zaman tasarruf edilmektedir. Binaenaleyh bu bir tertiptir. İktidar Hükümeti elemanları ve organları 11680 saat konuşabiliyor. Eğer 24 saati nazarı dikkate alırsak 35040 konuşmak fırsatına sahiptir. Kim? İktidar partisi. Buna mukabil diğerleri dört senede bir saat konuşacaklar. Ne büyük bir adalet siz telakki buyurun"⁵².

Demokrat Parti Afyonkarahisar Milletvekili Kemal Özçoban radyolardan muhalefetin de istifade etmesi konusuyla ilgili olarak mecliste söz alarak şunları söylemiştir:

"Radyodan siyasi partilerin istifade etmeleri hususundaki hükümler hiç yok denecek kadar az ve kayıtlıdır. Siyasi partilere istifadeyi hiç olmazsa ayda bir ve seçimlerde ise arasız iki hafta olarak yapılması yerinde olur. Radyo neşriyatının tarafsız olması lâzımdır. Çünkü bütün partilere sahip Türk Milleti'nin malı olduğu halde mütemadiyen açık veya gizli C. H. P.'nin propagandasını yapmasını yerinde görmüyoruz. Meselâ C. H. P. ileri gelenlerinin seyahatlerini tafsilâtı ile vermesi ve meselâ meclis konuşmalarını C.H.P. lehine tafsilâtlı; muhalefetin sözlerini özet veya söz almıştır diye geçiştirmesi gibi"⁵³.

1950 seçimlerine az zaman kala iktidar, muhalefete tanıdığı süreyi artırmıştır⁵⁴. Böylece konu ile ilgili yürütülen tartışma ve mücadelelerin ardından muhalefetteki DP, seçim zamanlarında radyodan yararlanma hakkı elde etmiştir⁵⁵. 1983 yılında yapılmış bir çalışmanın sonuçlarına göre (aktaran Durmuş vd, 2019) muhalefetin radyodan yararlanması yasada yer almış; ancak iktidar izin vermemiştir⁵⁶. İlgili kanun maddesi şu şekildedir:

Madde 23 — Genel kongrelerini yapmış bulunan siyasi partilerden en az on iki merkezinde teşkilâtını kurmuş veya Büyük Millet Meclisi'nde en az üç kişilik grubu ve en az üç il merkezinde teşkilâtı bulunan her siyasi partiye, Büyük Millet Meclisi'nin genel seçimlerinde programlarını izah için seçim tarihine on beş gün kala başlayıp bu tarihten iki gün öncesine kadar olan süre içinde Devlet radyolarında parasız konuşma zamanı ayrılır. Konuşma yetkisini taşıyan her siyasi parti, bu süre içinde ancak on beşer dakikalık dört konuşma yapabilir. Parti genel merkezlerinin kanuni temsilcileri tarafından yazı ile istenilecek olan bu konuşmalar, müracaat sırasına göre, radyo postalarından birinde, saat on sekizden yirmi ikiye kadar, mutad olarak konuşmalara ayrılan zamanlarda yapılır. Gün ve saatleri partilere yazı ile bildirilen ve radyo ile ilân olunan bu konuşmaların metinleri iki gün önce Genel Müdürlüğe verilir. Bu konuşmalarda suç unsuru bulunup bulunmadığını incelemek üzere metinler Cumhuriyet Savcılığı'na gönderilir"⁵⁷.

Böylece 1950 seçimlerinden önce Devlet Radyosu'nda 13.30'da iktidarın yanı sıra muhalefet liderlerinin de nutku yayınlanmıştır⁵⁸. İktidar partisi ise konuşmalarını, 4 Mayıs'tan itibaren sık aralıklarla onar

⁵¹ Nevra Ersarı, "Ellili Yıllarda Radyo ve Siyaset", içinde *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, Editör Tanıl Bora, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2020), 396.

⁵² TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 19, Birleşim 90, 23.05.1949, 620.

⁵³ TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 19, Birleşim 90, 23.05.1949, 612.

⁵⁴ Çağla Kubilay, Mehmet Pelivan, "Demokrat Parti ve Radyo: Bir İslahat Girişimi", *İLEF*, 6/1 (2019): 37.

⁵⁵ Resmi Gazete, 28.05.1949, 16207.

⁵⁶ Ayşe Asker, DP'nin Radyoyu İktidar Aracı Yapması: 1957 Seçim Sonuçlarının Radyo Aracılığıyla Erken Yayınlanması", *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 12/1 (2014): 131.

⁵⁷ Resmi Gazete, 28 Mayıs 1949, 16207.

⁵⁸ TBMM, T.D, Cilt 1, Dönem 9, Birleşim 15, 30.06.1954, 312.

dakikalık hem Ankara hem de İstanbul radyosundan halka ulaştırmıştır⁵⁹. Millet Partisi kurucularından Sadık Aldoğan tutuklanmış, 7 Mayıs günü serbest bırakılmış olduğu halde radyo konuşmalarına engel olunmak amacıyla bu kez 9 Mayıs'ta yeniden tutuklanmıştır. Bu halde Aldoğan, radyo konuşmasını gerçekleştirememiş onun yerine yazdığı metin, kızı Gönül Aldoğan tarafından radyodan okunmuştur⁶⁰.

1950 seçim kanunu görüşmelerinde DP'nin şiddetle müdafaa ederek muhalefete kazandırdığı radyodan faydalanma hakkı ve ilgili seçim kanunu, ilerleyen dönemde DP'nin takdirle anılmaya layık bir başarısı olarak atfedilmiştir⁶¹. Hülusa bu dönemde CHP karşısında yeni bir partinin muhalifliği, radyonun ideolojik işlevini ve önemini artırmıştır⁶².

1.2. Demokrat Parti İktidarında Radyo

“Sonra gün gelmiş devran dönmüş...”

Bakmışsınız iktidar ve muhalefet yer değiştirmiş.

Kullanılan ağız yine birbirinin aynı.”

Jülide Gülizar⁶³

1950'de yapılan seçimlerde Demokrat Parti oyların % 53,35'ini alarak umutlarını dahi aşan bir zafer elde etmiştir⁶⁴. Bu zafer aynı zamanda asker-sivil bürokrasinin halk ile birlikte yeni bir partiyi iktidara taşıması açısından önemlidir⁶⁵. Demokrat Parti'nin 14 Mayıs 1950'de kazanmış olduğu zaferle Türkiye'de yeni bir döneme girildiği açık bir gerçektir. İktidar on yıl boyunca mevcut zaferini korumayı başarmıştır.

Bu dönemde İstanbul, Ankara ve İzmir radyolarından yayınlar yapılmaktadır⁶⁶. Dünya radyoları ise üç özellik üzerinde faaliyet göstermektedir. Amerika ve İngiltere radyolarının yönetimi şirketlerce gerçekleştirilmekte; Fransa'da devlet kontrolü altında bulunmakta olup bütün siyasi partiler eşit kullanım hakkına sahip olmakta, İsviçre de ise radyo siyasilerin propagandasına tamamen kapalıdır⁶⁷.

Türkiye'de bu dönemde radyo, devlet malı olarak görülür. Bir düşünceye göre iktidardaki DP'nin radyoyu hükümet malı olarak kullanmasında itici güç muhalefetin saldırılarından korunma gereksinimidir⁶⁸. Bu nedenle dönemin siyaset ortamı iktidar- muhalefet bazında genellikle gergin bir siyaset ortamını teşkil eder. İnönü- Menderes arasında zaman zaman Demir'in tabiriyle *“bahar havaları”*⁶⁹ yaşansa da bunlar çok kısa sürmüştür. Örneğin 1953 yılına gelindiğinde Millet Partisi'nin kapatılması CHP'yi rahatsız etmiş ve bu durumu, kapatılma sırasının kendisine geleceği yönünde bir tehdit olarak algılamıştır. Bu olaydan sonra iki parti arasında mecliste daha sert tartışmalar süregelmiştir⁷⁰.

Zira iktidardaki DP, gücünü pekiştirmek amacıyla radyodan yararlanmış bu durum muhalefetteki CHP'yi oldukça rahatsız etmiştir⁷¹. Menderes, radyo neşriyatında daha dikkatli ve objektif olunmaya çalışılacağını vaat etmiştir⁷². Fakat bu mesele hemen kapanacak bir mesele olmadığından muhalefetin eleştirileri ilerleyen dönemlerde de devam etmiştir. İnönü, halkın radyonun partizan programlarıyla yorulduğunu⁷³ ve radyodan muhalefette yararlanması gerektiğini her fırsatta dile getirmiştir:

*“Biz, radyoda propaganda yapmayı diyoruz. İnsaf ediniz, yalnız parti propagandası yapmakla kalmıyorlar. Başbakan açıktan ilân ediyor. Biz, aynı vasıta ile izah etmek, cevap vermek, sözlerinin yanlıştır, demek imkânını bulamıyoruz”*⁷⁴.

Demokrat Parti'nin seçime iştirak ettiği 1950 seçimlerinde parti temsilcilerinin radyo propagandası yapmasına müsaade edilmiş olduğu görülmektedir⁷⁵. Fakat zamanla iktidar ve muhalefet arasında radyo

⁵⁹ BCA, Fon Kodu:490.1.0.0, Yer No: 10-55-13, 26.04.1950.

⁶⁰ Jülide Gülizar, *Burası Türkiye Radyoları*, 14-15.

⁶¹ TBMM, T.D, Cilt 1, Dönem 9, Birleşim 15, 30.06.1950, 303

⁶² Pelin Akdoğan, “Türkiye’de Çok Partili Dönemde Radyo ve İktidar”, (Maltepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 55.

⁶³ Jülide Gülizar, *Burası Türkiye Radyoları*, (Ankara: Sinemis Yayınları, 2008), 9.

⁶⁴ Cemal Anadol, *Türk Siyaset Tarihinde Demokrat Parti*, (İstanbul: Kuvayı Milliye Yayınları, 2004), 64.

⁶⁵ Samet Ağaoğlu, *Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru*, (Baha Matbaası, 1972), 186.

⁶⁶ Serkan Gıyas Çatalbaş ve Nurgün Koç, “Demokrat Parti Dönemi Kültür Politikaları”, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 11/22 (2016): 229.

⁶⁷ TBMM, T.D, Cilt 1, Dönem 9, Birleşim 15, 30.06.1954, 311.

⁶⁸ Yusuf Devran, *Siyasal İktidar- TRT İlişkisinin Dünü*, (İstanbul: Başlık Yayın Grubu, 2011), 9.

⁶⁹ Şerif Demir, *Düello*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011), 66.

⁷⁰ İsrail Karataş, “Millet Partisi'nin Kapatılmasının CHP-DP İlişkilerine Etkisi”, içinde *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi ve Eğitim Bilimleri*, editör Esra Türe (Ankara: ASOS, 2021), 3. 4959.

⁷¹ Ulus, “Radyoda Tek Taraflı Siyasi Yayınlar Şiddetle Tenkit Edildi”, 07.01.1951.

⁷² Ayın Tarihi, Nisan 1951, No:209, 54.

⁷³ Ayın Tarihi, Ocak 1951, No: 206, 54.

⁷⁴ TBMM, T.D, Cilt 20, Dönem 9, Birleşim 48, 20.02.1953

tartışmaları tersine dönmüş ve bu kez CHP iktidar partisini radyonun kullanımı ile ilgili eleştirmeye başlamıştır. Muhalefetleyen vaat edilenler iktidara gelince tavır ve icraatlarda tezatlığa yol açmıştır⁷⁶.

Menderes; 1951'de yeni hükümet programını açıklamış ve 14 Mayıs ile yeni bir döneme geçildiğini, sarsılmış veya ortadan kalkmış ananelerin yerine yenilerinin getirileceğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra devlet hayatında istikrara ve hukuk devleti olmaya uygun bir yönetim anlayışına vurgu yapılmıştır. Neşriyat ve matbuat ile ilgili konulara da temas eden Menderes; şahsa yönelik hakaret, iftira vb. haberler üzerinden yayın yapılmasının düşünce ve ifade hürriyetiyle ilişkilendirilemeyeceğini de ifade etmiştir⁷⁷.

Bu dönemde özellikle *Ulus* ve *Dünya* gibi gazeteler muhalefet yanlısı haberler ile iktidarı hedef alan süreli yayınlar arasında gösterilebilir. Sabah Gazetesi de ilerleyen dönemlerde iktidara eleştiriler yöneltmiş; hatta bir sayısında "bu iktidarı atmak lazımdır" gibi ifadeler açıkça yer verebilmiştir⁷⁸. DP ise buna karşılık *Kudret*, *Zafer*, *Demokrat Ankara Gazetesi*'nde yayınlanan *Demokrat Parti Millete Hesap Veriyor: Beyaz Kitap* gibi yayınlar ile kendini savunma ihtiyacını karşılamıştır. Bunlara ek olarak radyo, DP'nin muhalefete karşı kendini savunma yayın organlarından biri haline gelebilmiştir.

İsmet İnönü, 1951'de mecliste yapılan bütçe görüşmeleri esnasında dış politika karşısında güçlü bir ordu vurgusu yapmış ve ardından iç politikaya da değinerek sözü radyonun partizan durumuna getirmiştir. Bu noktada Türk Milletinin yıllardır yabancı radyoların taarruzundan zaten yorulmuş olduğunu, bir de kendi radyosundan partizan programların halka olumsuz tesirleri olduğu üzerinde durmuştur⁷⁹. 1952'de ise eleştirilerine devam eden muhalefet tarafından radyo müdürlüklerine ihtarnama gönderilmiştir⁸⁰.

"Devlet vasıtası, devlet malı olan radyoyu icra organı olarak, hükümet olarak elbette kullanacağız. Yalan yanlıs propagandalarını hududu millinin dışına atacak ve hakikatin aydınlığı altında eriteceğiz."⁸¹ diyen Menderes, bu dönemde muhalefetin radyoyu kullanarak propaganda yapmasını, iktidar olarak doğru bulmadıkları ifade etmektedir. Bu durumun halkla DP'nin arasının açılmasına hizmet edeceği düşünülmüştür.⁸²

1950-1954 arası dönem genellikle İnönü ve Menderes'in tartışmalarıyla geçmiştir. Bu noktada sağlıklı iktidar muhalefet ilişkisi kurulamamıştır⁸³. 2 Mayıs 1954 'te ülkede genel seçimler yapılmış, meclisteki 541 sandalyenin 503'ü Demokratların olmuştur.⁸⁴ 1954 yılına gelindiğinde Demokrat Parti seçimlerde daha büyük farkla liderliği yeniden elde etmiştir⁸⁵. Menderes, seçim sonuçlarını büyük ve asil milletin DP'ye göstermiş oldukları muhabbet ve itimadın bir göstergesi olarak yorumlamıştır⁸⁶.

Halkın DP'yi iktidarda görmek istemiş olduğunu ispatlayan bu sonuç *Cumhuriyet Gazetesi*'nde "Eşsiz Bir Zafer" şeklinde yorumlanmıştır⁸⁷. Demokratların bu seçimde büyük bir farkla iktidara gelmelerinin pek çok nedeni vardır, önemli pek çok kalkınma hamlesinin gerçekleştirilmesi de bunlardan biridir⁸⁸.

Menderes'e göre 1954'ten sonra yeni bir devir açılmıştır ve bu yeni devre yeni şartların hâkim olması gerekmektedir⁸⁹. 1954 seçimlerinin hemen ardından Cumhuriyetçi Millet Partili Osman Alişiroğlu'nun deyimıyla *mazbataların mürekkebi dahi kurumadan* 30 Haziran 1954'te Milletvekili Seçim Kanunu değişiklikleri hakkında görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde *siyasi ahlak* kavramı etrafında radyonun kullanım hakkı yeniden gündeme gelmiştir. Muhalefete göre verilen tasarı, muhalefete tanınan radyodan yararlanma hakkının ortadan kaldırılmasına yönelik olup; iktidarın ise radyodan propaganda serbestisine sahip olmasını sağlayacaktır⁹⁰. Burada hükümetin parti teşekkülünden ayrı bir safta değerlendirilerek sadece hükümete radyodan konuşma hakkının tanınması önemlidir. Bu bağlamda Menderes yaptığı açıklamada, hükümeti partiden ayrı bir teşekkül olarak değerlendirmiş ve vatandaşa hükümet icraatlarının radyodan objektif olarak sunulmasında bir mahzur görmemiştir. Bu dönemde radyolar üç işleve sahiptir.

⁷⁵ Cumhuriyet, "Partilerin Radyo ile Yapacağı Propaganda", 04.05.1950.

⁷⁶ Nureddin Ardıçoğlu, "İptızal", *Sabah*, 27.04.1954, 1.

⁷⁷ TBMM, T.D., Cilt 6, Dönem 9, Birleşim 58, 30.03.1951, 61.

⁷⁸ Sabah, 21 Ekim 1957.

⁷⁹ TBMM T.D, Cilt: 5, Dönem: IX, Birleşim 45, 19.02.1951, 214.

⁸⁰ Dünya, "Radyodaki Partizan Yayın Protesto Edildi", 25.04.1952, 1.

⁸¹ TBMM, T.D, Cilt 20, Dönem 9, Birleşim 48, 20.02.1953.

⁸² Bengül Güngörmez, Kitle İletişim Araçları, Siyaset ve Propaganda, *U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/3 (2002): 11.

⁸³ Şerif Demir, *Düello*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011), 91.

⁸⁴ Nevra Ersarı, "Ellili Yıllarda Radyo ve Siyaset", içinde *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, Editör Tanıl Bora, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2020), 401.

⁸⁵ İhsan Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Osmanlı Meclisi Mebusanı* (Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 1998), 111.

⁸⁶ Ayın Tarihi, Mayıs 1954, No:246, 2.

⁸⁷ Ayın tarihi, Mayıs 1954, No: 246, 59.

⁸⁸ Hikmet Bayur, "1954 Genel Seçimleri Üzerinde Düşünceler", *Akis*, 15.05.1954, 5.

⁸⁹ TBMM, T.D, Cilt 1, Dönem 9, Birleşim 15, 30.06.1954, 317.

⁹⁰ TBMM, T.D, Cilt 1, Dönem 9, Birleşim 15, 30.06.1950, 310.

Bunlar: radyonun devlet malı olarak görülmesi, icraatlardan halkın haberdar edilmesi, hükümet erkânının konuşmalarının yayınlanması⁹¹.

1954 sonrası radyolarda bir ıslahat girişimi başlatıldığı görülmektedir. Islah çalışmalarının ve radyonun muhalefete kapatılmasının ortak amacı ise Demokrat Parti'nin radyodan yararlanma imkânını genişletebilmesi olarak değerlendirilebilmektedir⁹².

Bu dönemde DP'ye uzak gazetelerin kâğıt ve ilan yönünden sıkıntılar yaşaması, bu gazetelere erişemeyen insanların bir de radyodan iktidar yanlısı yayınlara maruz bırakılması muhalefet için önemli bir kayıptır. Fakat Menderes'e göre muhalif yayınlarının objektif olmaması önemli bir problemdir⁹³. Aynı zamanda tartışmaların tersine dönmesini Menderes; Tek Parti'nin iktidardan düşer düşmez DP'yi harcamak için bir günde hürriyet aşığı olması ile ilişkilendirmektedir⁹⁴. Muhalefetin radyodan konuşmasının tehlikelerini ise şu şekilde ifade etmektedir:

Şimdi bu radyodan kaldırdığımız konuşma hakkı nasıl bir haktır? Dört senede bir kullanılacak bir hak. Çıkacak orada bir iki lâf söyleyecek de bilhassa burada olduğu gibi tahrifat yaparak konuşacak. Bu, kaleminden kan damlayan arkadaşımız bu şekilde 10 dakika konuşacak ve Demokrat Parti'nin 4 senelik idaresinin bütün köylere kadar nüfuz eden çalışmaları ortadan silinecek. Devlet çapında ta uzak şubelere kadar yayılmış o işler millet tarafından görülmeyecek, takdir olunmayacak. Sadece radyoda on dakika konuşmakla bütün işler olup bitecek, buna imkân yoktur. İşte muhalefetin elinden alman böyle bir silâhtır⁹⁵.

Radyonun kötüye kullanımı ile ilgili olarak Menderes: “Bu memlekette devletin radyosunda, devletin bir organı olan hükümet bu derecede terzil edilecek olursa bir zaman sonra işlerin nereye varacağını tespit etmek mümkün olmaz.”⁹⁶ diyerek esasında merkezi otoritenin sarsılmasından duyduğu endişeyi dile getirmiştir.

Radyodan hükümete yönelik; “rozetli asilzadeler, horoz sınıfı, kravatlı eşkiyalar, aldaticılar, katiller, hainler, hırsızlar, partizanlar, vurguncular, hovarda, mesuliyet ve ciddiyet duygusundan uzak, ahlâk kaidelerini reddeden, çılgın, ağızdan çıkan kulağı işitmez, hezeyan savurucu, en akılsız mugalatacı⁹⁷” gibi ağır yakıştırmaların yapılması hükümeti radyo konusunda daha duyarlı hale getirmiştir. Bunun yanı sıra ordu ile hükümetin arasını açabilecek konuşmalar yapılması, DP'yi bu konuda aşırıya kaçan tedbirler almaya yönlendirmiştir. Bu durum 1956 yılında radyo ya da diğer neşriyatlar yoluyla şahıslara yönelik namus, şeref, itibar ve haysiyete yönelik saldırıda bulunmasını yasaklayan kanun kabul edilmesinde etkili olmuştur⁹⁸.

Bu kapsamda radyo ya da diğer yayın organları ile herhangi bir kişi ya da kuruma iftira atılması ya da hakaret edilmesi, insanların itibarının zedelenmesi, özel hayatın ifşa edilmesi gibi suçlar için yeni düzenleme yapılmış ve bunları ihlal eden radyo ve gazete yayınlarına bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile üç bin liradan on bin liraya kadar para cezası verilmesi kararlaştırılmıştır⁹⁹.

Sonuç olarak 1954'te yapılan sert tartışmalar akabinde ilgili kanununun 45, 46, 47 ve 48. Maddeleri devlet radyosunun siyasi partilerin propaganda aleti olmaktan çıkarılması gerekçesiyle kaldırılmıştır¹⁰⁰. Muhaliflere göre bu tarihten sonra radyo genellikle tek taraflı konuşmalarla DP'nin propaganda vasıtasına dönüştürülmüştür¹⁰¹. Bu durum konu hakkında tartışmaların taze kalmasına yol açmış ve kimin ne kadar faydalanacağı bir sorun olarak gündemdeki yerini korumuştur.

1953'lü yılların sonlarına doğru hissedilen ekonomik sıkıntılar¹⁰² akabinde 1955'e gelindiğinde dış ticaret açığı artmıştır¹⁰³. Bu açık 500 milyon doları bulmuş ve kredilerle kapatılmaya çalışılmıştır¹⁰⁴. Bu

⁹¹ Pelin Akdoğan, “Türkiye’de Çok Partili Dönemde Radyo ve İktidar”, (Maltepe Üniversitesi: Yüksek Lisan Tezi, 2013), 62.

⁹² Çağla Kubilay, Mehmet Pelivan, “Demokrat Parti ve Radyo: Bir Islahat Girişimi”, *İLEF*, 6/1 (2019): 30.

⁹³ TBMM, T.D, Cilt 1, Dönem 9, Birleşim 15, 30.06.1954, 312.

⁹⁴ TBMM, T.D, Cilt 1, Dönem 9, Birleşim 15, 30.06.1954, 318.

⁹⁵ TBMM, T.D, Cilt 1, Dönem 9, Birleşim 15, 30.06.1954, 319.

⁹⁶ TBMM, T.D, Cilt 1, Dönem 9, Birleşim 15, 30.06.1954, 320.

⁹⁷ TBMM, T.D, Cilt 1, Dönem 9, Birleşim 15, 30.06.1960; “Milletvekilleri Seçim Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bazı Maddelerin Kaldırılmasına Dair Kanun Layihası ve Dâhiliye, Teşkilatı Esasiye ve Adliye Encümenlerinin Mazbataları, Dönem 9, İçtima F, 23/4.

⁹⁸ Dünya “6334 Sayılı Kanun”, 08.06.1956, 1; Yeni Memleket, “Neşir Yolu ve Radyo ile İşlenecek Suçlar”, 08.06.1956, 1.

⁹⁹ TBMM Kanunlar, Dönem 10, Kanun No:6732, 07.06.1956; Resmi Gazete, 9327, 08.06.1956.

¹⁰⁰ TBMM, T.D, Cilt 1, Dönem 9, Birleşim 15, 30.06.1960; “Milletvekilleri Seçim Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bazı Maddelerin Kaldırılmasına Dair Kanun Layihası ve Dâhiliye, Teşkilatı Esasiye ve Adliye Encümenlerinin Mazbataları, Dönem 9, İçtima F, 23/6.

¹⁰¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 1, Dönem 11, İçtima 1, İnikat 10, 04.12.1957, 100.

¹⁰² Akis, “İktisadi Politika”, 17.07.1954, s.16.

¹⁰³ Abdullah Takım, “Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları”, *Ankara Üniversitesi S.B.F Dergisi*, 67/2 (2012): 174.

durum 1957-1960 arasındaki dönemi gerek iktidar gerek vatandaş için oldukça zorlaştırmıştır. Hissedilen sıkıntıları bertaraf edebilmek adına 1956'da yeniden Milli Korunma Kanunu çıkarılmış¹⁰⁵ ve ekonomiye devlet eliyle müdahalelerde bulunulmuştur¹⁰⁶. Bayar bu dönemi kalkınma dönemi olarak adlandırmış ve

“Allah bize yardım etmeye başladı. Eğer bu gün kalkınma olmadığını iddia edenler varsa kendilerini bu bedbinlik hastalığından kurtarsınlar”¹⁰⁷, diyerek DP'yi savunurken Menderes, tek parti döneminin çeşitli ihtiyatlarla heder olup gittiğini; fakat DP ile yapılan yatırımların ve kalkınma hamlelerinin elbette para istediğini ifade ederek hayat pahalılığının nedenlerini ortaya koymaya çalışmıştır¹⁰⁸. 1954 yılında yapmış olduğu konuşmasında da yine benzer ifadelerle yer veren Menderes; devletin pek çok yerinde yeni radyo istasyonları¹⁰⁹, fabrikalar, silolar ve daha pek çok yeni tesis kurulduğunun altını çizmiştir¹¹⁰.

27 Ekim 1957 seçimlerinden evvel İnönü- Menderes arasında sözlü münakaşalar artmıştır¹¹¹. Menderes'in muhalefetin iddialarına yönelik mitinglerde verdiği cevaplar, radyoda Haber Bülteni ve Radyo Gazetesi programlarında devamlı okutulmuştur¹¹². Bayar'ın ve hükümetin konuşmalarının sıklıkla radyodan verilmesi, seçim kanununa aykırı görülmüş¹¹³ ve muhalefeti rahatsız etmiştir¹¹⁴. İnönü seçimlere yönelik yapılan yayınların suç teşkil ettiğini şöyle ifade etmiştir: *“Radyoda hepsi geceli gündüzlü seçim propagandası yapıyorlar. Bu haksızlıktır. Eğlenceli temaşadır. Eğleniyoruz. Zevk duyuyoruz. Amma suç işliyorlar”¹¹⁵*.

Burada 1950-1960 dönemi yapılan seçimler ve sonuçlarını incelemek faydalı olacaktır. 1950'de olduğu gibi liste usulü çoğunluk sisteminin uygulandığı 1954 yılında oyların %57.6'sını kazanan DP, 1957 yılına gelindiğinde 11.500.000 seçmenin oy kullandığı seçimlerde¹¹⁶ %47.9'luk bir oyla pek çok seçmenini kaybetmiştir¹¹⁷. İkinci zaferin ardından sergilenen yönetim anlayışı kimi çevrelerin DP'den uzaklaşmalarına yol açmıştır. Fakat zafer zaferdir ve Demokratlar yeniden iktidara sahip olmuştur.

Radyo hakkında tartışmalar 1957 seçimlerinin ardından da devam etmiştir. İnönü'ye göre muhalefete henüz layık olmadığı için radyodan konuşma imkânı tanınmazken iktidar partisi seçim döneminde radyo konuşmaları gerçekleştirebilmiştir.¹¹⁸ Muhalefete göre seçimin kaybedilmesinde radyonun etkisi büyüktür¹¹⁹. Bu iddiaya göre 27 Ekim 1957 seçimlerinde alıcıların sandık başlarına yerleştirilmesi ve köylere hoparlör düzeneklerinin kurulmasıyla seçimleri DP'nin kazandığı şeklinde yayınlar yapılması, seçim sonuçlarının erken açıklanması CHP'yi zora sokmuştur¹²⁰. Muhalefetin radyonun kanunlara aykırı şekilde kullanıldığına yönelik eleştirilerine Fatin Rüştü Zorlu cevap vererek bu suçlamaları reddetmiş; kanunlarda bu duruma suç teşkil edecek bir durumun olmadığını belirtmiştir. Eski defterlerin de açıldığı bu tartışmalarda 1950 seçimlerinde radyo neşriyatının 11'de başlatıldığı da hatırlatılmış ve aynı kanunun 1957'de aynen geçerli olduğu hatırlatılmıştır. Genel olarak DP'ye göre 1957 seçimlerinde radyo neşriyatının yapılması, vatandaşın seçim sonuçlarından haberdar edilmesine yöneliktir. Buna göre muhalefet partisi neşriyatın durdurulmasını ancak kaybettiklerini anlayınca talep etmiştir¹²¹. Her iki tarafında yoğun tartışmalar devam ettirdiği radyo konusunda bu toplantıda bir karar alınamamış; yeni Menderes hükümeti güvenoyu alarak bir kez daha iktidara sahip olmuştur¹²².

Demokratların üçüncü döneminde basın ile ilişkisi bozulmuştur. Bu nedenle radyo yayınlarına ağırlık verilmiş ve 1957 seçimlerinin ardından radyo daha partizanca kullanılmaya başlamıştır¹²³. Radyonun kullanım şeklini en çok eleştiren vekillerden biri de Bülent Ecevit'tir. Bülent Ecevit 1958 yılında bu

¹⁰⁴ Korkut Boratav, “Dünya Ekonomisine Farklı Bir Eklemlenme Denemesi”, içinde *Yakınçağ Türkiye Tarihi*, ed. Figen Turna (İstanbul: Milliyet Doğan Gazetecilik), 345.

¹⁰⁵ Yeni Memleket, “Milli Korunma Kanunu Fiyatları Düşürüyor”, 24.06.1956, 1.

¹⁰⁶ Mustafa Albayrak, “Demokrat Parti Döneminde Milli Korunma Kanunu Uygulamaları”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 23/67 (2007), 238.

¹⁰⁷ Dünya, “Bayar Kalkınma Devrine Girdik Diyor”, 29.03.1956, 1.

¹⁰⁸ Ayın Tarihi, Haziran 1953, No:235, 53.

¹⁰⁹ Resmi Gazete, Kanun No: 6128, 15.07.1953.

¹¹⁰ BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer No: 14-81-1, 1954.

¹¹¹ Sabah, “Karşımızda Demokrasi Postu Bürünmüş Bir Diktatör Var”, 01.10.1957, 1.

¹¹² Saffet Şav, “İktidarla Bir Hasbihal”, *Vatan*, 20.10.1957, 4.

¹¹³ Sabah, “Radyolar Radyo Olmaktan Çıktı” 17.10.1957, 1.

¹¹⁴ Sabah, “Radyoyu Artık Dinlememeli”, 18.10.1957, 4.

¹¹⁵ Sabah, “İnönü'nün Trakya Konuşması”, 18.10.1957, 4.

¹¹⁶ Tercüman, “Türkiye’de Seçimler”, 27.10.1957, 4.

¹¹⁷ Erol Tuncer, *Cumhuriyetten Günümüze Seçimler*, (Ankara: TESAV Yayınları, 2003), 89.

¹¹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 1, Dönem 11, İçtima 1, İnikat 10, 04.12.1957,70.

¹¹⁹ Ayşe Asker, DP'nin Radyoyu İktidar Aracı Yapması: 1957 Seçim Sonuçlarının Radyo Aracılığıyla Erken Yayınlanması”, *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 12/1 (2014): 137.

¹²⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 1, Dönem 11, İçtima 1, İnikat 10, 04.12.1957,74.

¹²¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 1, Dönem 11, İçtima 1, İnikat 10, 04.12.1957,91-92.

¹²² TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 1, Dönem 11, İçtima 1, İnikat 10, 04.12.1957, 121.

¹²³ Uygur Kocabaşoğlu, TRT Öncesi Dönemde Türk Radyo Tarihi, *TRT Akademi*, 5/9 (2020): 384.

durumu; radyonun iktidar organı haline geldiği, halk ile meclisin arasının bozulmasına yönelik yayınlar yapıldığı gerekçesiyle eleştirmiştir¹²⁴.

Demokrat Parti iktidara gelince köy ve kasabalara bataryalı radyolar temin edilmiştir¹²⁵. Böylece radyo alıcıları ve radyo sayıları bu dönemde artış göstermiştir; fakat iktidar radyoyu kullanmaktan vazgeçmemiş ve muhalefetin bu konudaki eleştirileri devam etmiştir¹²⁶. Nitekim Menderes, medyanın gücünün farkında olmuş; radyoyu etkin bir şekilde kullanmıştır¹²⁷.

1.3. Halk Müziği - Batı Müziği İkilemi

Bu dönemde radyonun durumu, iktidar ve muhalefetin radyodan yararlanma tartışmalarıyla sınırlı değildir¹²⁸. Radyonun siyasiler tarafından kullanılmasının yanı sıra DP'nin halk nezdinde yıldızını parlatacak gelişmelere imza atması da pek çok yönüyle radyonun propaganda işlevine destek olur. Radyolarda ıslahat programlarının yapılması ve uygulanması bu noktada önemlidir¹²⁹. Radyolarda ıslahat yapılmasını gerektiren durumlar arasında; genellikle aynı programların yapılması¹³⁰, radyo yayıncılarının laubalilikten kurtulamaması, konuşma sürelerinin uzun tutulması, yayınların yarıda kesilmesi, spikerlerin kelimeleri yanlış telaffuz etmesi gösterilebilir¹³¹. Aynı zamanda teknik sıkıntılar nedeniyle radyo frekanslarına ulaşamaması da bir başka problemdir¹³².

Mükerrem Sarol'un bakanlığa getirilmesinin ardından radyolarda bir dizi ıslahat programlarının hayata geçirilmesi için ıslahat Komisyonu kurulmuş ve birtakım aksaklıkların tespit ve çözümü için adımlar atılmıştır¹³³. Bu kapsamda bazı isimler radyodan uzaklaştırılmış, halkın beğenisini kazanacak isimlere yer vermeye çalışılmıştır. Örneğin "İsteyin Çalalım" programıyla adını duyurmuş Cengizhan Koraltan, sevilen bir radyocudur; fakat kendisiyle alakalı hoşnutsuzluk içeren bazı mektupların etkisiyle radyodan uzaklaştırılmıştır. Bu ve benzeri girişimlerle şikâyetlere son vermek amaçlanmış ve bazı kimselerin mikrofon başına gelmelerinin halkın DP'ye karşı memnuniyetsizlik duygusu oluşturmasının önüne geçilmek istenmiştir. Bu amaçla birçok konuşmanın spikerler tarafından okunmasına da karar verilmiştir¹³⁴.

Radyoda konuşmaların düzgün bir üslup ile yapılmasına önem verilmesi radyo ıslahatlarından biridir. Zira bu dönemde radyonun en büyük dertlerinden biri, radyoda konuşanların şivelerine hiç dikkat edilemeden mikrofon başına getirilmeleri olarak görülmektedir. Bu nedenle 1954'ten sonra radyo konuşmacılarının ses ve şivelerinin tetkikten geçirilmesi kararlaştırılmıştır¹³⁵.

Yine ıslahatlar kapsamında değerlendirebileceğimiz bir durumda yayınlanan müzik türleriyle ilgilidir. Esasında alafanga-aturka müzik davası önceden beri süregelen bir meseledir¹³⁶. 1926 yılında şark müziği şubasının kapatılmasıyla 34-36 yılları arasında radyoda alaturka müzik yayınları yasaklanmıştır. Bu dönemde çağın ihtiyaçlarına cevap vermediği düşünülen alaturka müzik yerine Batı Müziği ön planda tutulurken, Tek Parti döneminde de aynı düşüncenin devam ettiği söylenebilir. Türk Musikisi'nin geliştirilerek Cumhuriyete uygun bir hale getirilmesi gerektiği vekillerce de dile getirilmiştir¹³⁷.

Bir vatandaşın radyoda alaturka müziğe yer verilmesi hususunda Menderes'e gönderdiği mektupta yer alan şu ifade, siyasi mekanizmalar tarafından atılan adımların bir sonraki süreci belirlemesini göstermesi açısından önemlidir. Bu mektupta yer alan ilk cümle Menderes'e hitaben şu şekildedir: "Ezanın din dili ile okunmasını temin etmekle kazandığınız sevgiye bir yenisini daha eklemek istemez misiniz?"¹³⁸

¹²⁴ 390.

¹²⁵ Menderes Akdağ, "Yakın Dönem Türk Siyaset Duayenlerinin Medya Kullanımı Deneyimleri ve Propaganda", *Aksaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 1/1 (2019): 90.

¹²⁶ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*, (Ankara: Phoenix, 2004), 391.

¹²⁷ Menderes Akdağ, "Yakın Dönem Türk Siyaset Duayenlerinin Medya Kullanımı Deneyimleri ve Propaganda", *Aksaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 1/1 (2019): 90.

¹²⁸ Seyfi Yıldırım, "Telsiz ve Kurum Radyosundan İl Radyolarına: Toprak Ofis'in Sesi Radyosu", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 16/32 (2020): 508.

¹²⁹ Cumhuriyet, "İstanbul Radyosu Programında ıslahat", 04.08.1950, 2.

¹³⁰ Hikmet Münir, "Radyolar Dinlenemez Hale mi Geldi", *Dünya*, 11.04.1953.

¹³¹ Ulus, "Radyolarımıza Dair", 25.09.1950.

¹³² Demokrat Ankara, "Parazitsiz Radyoya Hasret", 16.02.1952, 4.

¹³³ Natık Poyrazoğlu, "Müzik Programları Yalnız Hoş Vakit Geçirmek İçin Değil Aynı Zamanda Öğretici Bir Nitelikte Olmalıdır", *Ayyıldız*, 06.09.1954, 4.

¹³⁴ Akis, "Radyo: Cengizhana Veda", 24.07.1954, 9.

¹³⁵ Vatan, "Radyo Konuşmalarında Ses ve Şive Düzgünlüğüne Dikkat Edilecek", 30.06.1954, 5.

¹³⁶ Natık Poyrazoğlu, "Müzik Yayınları" *Ayyıldız*, 06.09.1954, 4.

¹³⁷ TBMM, T.D, Cilt 20, Dönem 7, Birleşim 14, 19.12.1945, 179.

¹³⁸ BCA, Fon Kodu:30.1.0.0, Yer No: 17-98-30, 20.07.1950.

Mektubun devamında ise radyolarda Türk musikisi yayınlarının artırılmasını talep eden şu ifadeler yer verilmiştir:

“İki radyo istasyonumuzun açılışından kapanışına kadar; hiç olmazsa sıra ile birinde Türk Musikisi bulabilir miyiz? % 99’un arzusunun bu olduğuna kaniyim. Ne olur bu büyüklüğü de inkılapçılık hastalığını şifalandırarak gösteriniz. Sevmediğimizi zorla dinleyemiyoruz. Radyoyu kapatmaktan veya Arap istasyonlarını aramaktan kurtarınız. Sizi istikbalimizin hakiki kurtarıcıları olarak selamlayanların fikirleri bilmem makbul müdür? Hürmet ve sevgi ile ellerinizden öperim¹³⁹.”

Buna mukabil alınan karar Genel Müdür Dr. Halim Alyot tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

“Halkımızın daha fazla Türk Müziği dinlemek hususundaki mütevali istekleri göz önüne alınarak müzik yayını süresince ya İstanbul ya da Ankara Radyolarından birinde dinleyicilerimizin daima bir Türk Müziği yayının bulabilmeleri için programlarımızda gerekli tedbirlerin alınmakta olduğunu yüksek bilgilerinize saygıyla arz ederim¹⁴⁰”.

Bu doğrultuda 1951’de yapılan bütçe görüşmelerinde İstanbul Radyosu’nda müzik yayınlarının ıslahı noktasında, Türk Müziği yayınlarının hem artırılması hem de daha kaliteli bir hale getirilmesi kararı alınmıştır¹⁴¹. O döneme kadar Klasik Batı Müziği yayınlarına ağırlık verilmiş olması halkın dönemin alaturka eser ve sanatçıların bir kısmını ilk defa dinlemesine yol açmıştır.¹⁴² 1955 yılının gelindiğinde Türk Müziği yayınları % 55’i bulmuştur¹⁴³.

Köylüye yönelik politikalara önem veren Menderes Hükümeti döneminde Ankara Radyosu’nda haftada üç gün 45 dakika yayınlanmak üzere köylü vatandaşlara mahsus bir program da hazırlanmıştır. “Köylü ile Baş Başa” isimli hasbihal programında köyde yaşayan vatandaşların istek ve beklentilerine yer verilmesi öngörülmüştür¹⁴⁴. “Köyün Saati” programı ise Cemalettin Şenocak tarafından hazırlanmıştır. Bu programda hükümetin köylere ve köylülere yönelik yapmış olduğu hizmetler aktarılmaktadır. Bu da bu programlarının propaganda amaçlı olarak nitelendirilmesine neden olur¹⁴⁵.

Dönemin en etkili kitle iletişim ve propaganda aracı olan radyonun iyileştirilmesi noktasında 1951’de alınan bir kararla radyo istasyonları yaygın vb. giderlerine toplamda 1.316.000 lira ödenek ayrılmıştır. Bu rakam 1950 yılında ayrılan ödenekten 100.000 fazladır¹⁴⁶.

Yine bu dönemde radyo yayınları konusunda halkın beğenisi kazanmaya yönelik, propaganda konusuna dâhil edilebilecek girişimlerden biri de dini radyo yayıncılığı olmuştur. Zira halk arasında radyo programlarında dini konuların yer almasının ve Kur’an okunmasının arzu edilmesi durumu, ezanın Arapça okunmasına müsaade edilmesinin ardından artmıştır¹⁴⁷. Bu noktada Türkiye’de dini radyo yayıncılığı 1950’de başlamıştır¹⁴⁸.

1.4. Dini Yayınlar

Demokrat Parti’nin ilk icraatları radyoda Halk Müziği yayınlarının artırılmasının yanı sıra radyoda Ezan okunmasına ve dini yayın yapılmasına müsaade edilmesi olmuştur¹⁴⁹. Demokrat Parti, Kur’an programları ve mevlit yayınları ile radyolarda bir yeniliği başlatmış oluyordu. Atatürk’ün ruhu için okutulan mevlit de yine radyolardan yayınlanmıştır¹⁵⁰. Kur’an yayınları ise cuma günleri sabah saatlerinde Ankara Radyosu’ndan halka ulaştırılmıştır.¹⁵¹ Böylece bu dönemde dini radyo yayınları üzerindeki yasak kaldırılmıştır¹⁵².

¹³⁹ BCA, Fon Kodu:30.1.0.0, Yer No: 17-98-30, 20.07.1950.

¹⁴⁰ BCA, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 102.630.7, 31.07.1950.

¹⁴¹ TBMM T.D., Cilt:5, Dönem: IX, Birleşim 45, 19.02.1951, 34.

¹⁴² Hüseyin Şeyhanlıoğlu, “Radyonun Demokratik Yaşamda ve Siyasetteki Etkisi: Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 5/3, (2019): 808.

¹⁴³ Serkan Gıyas Çatalbaş ve Nurgün Koç, “Demokrat Parti Dönemi Kültür Politikaları”, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 11/22 (2016): 230.

¹⁴⁴ Demokrat Ankara, “Ankara Radyosunda Köyün Saati Açılıyor”, 30.09.1951, 2.

¹⁴⁵ Tuğrul Eryılmaz, “Radyo ve Radyoculuk”, içinde *Radyo ve Radyoculuk*, der. Sevda Alankuş, (İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2005), 93.

¹⁴⁶ TBMM T.D., Cilt 5, Dönem IX, Birleşim 45, 19.02.1951, 55.

¹⁴⁷ İstikbal, “Radyoda Kuran”, 07.07.1950, 1.

¹⁴⁸ Sinem Akyön Çelik, “Radyoda Yükselen İlahiler: Türkiye’de Dini Radyo Yayıncılığının Gelişimi”, *G.S.U. İletişim Dergisi*, 31 (2019):70.

¹⁴⁹ Hüseyin Şeyhanlıoğlu, “Radyonun Demokratik Yaşamda ve Siyasetteki Etkisi: Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 5/3, (2019), 809.

¹⁵⁰ Tercüman, “Atatürk’ün Ruhuna Mevlid”, 13.10.1955, 1.

¹⁵¹ Esra Keloğlu İşler, “Demokrat Parti’nin Halkla İlişkileri Üzerine Bir İnceleme”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 24, (2007): 115.

¹⁵² Leyla Kırkpınar, “DP ve Din- Siyaset İlişkisi (1946-1960)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 18/36, (2018):354.

Diyanet İşleri Başkanlığı yetkilileri yanlarında hafız ile birlikte radyoevine giderek Kur'an'ın bazı bölümlerini plağa kaydettirmiş ve bu kayıtların belirli dönemlerde halka neşredilmesi kararı alınmıştır¹⁵³. Ramazan ayı dolayısıyla başlatılan Kur'an-ı Kerim okuma programlarının devam etmesi sağlanarak her cuma sabahı 7.30 ile 7.40 arasında yayınlanmıştır¹⁵⁴. Diyanet İşleri Başkanı Hamdi Aksekili ile Kur'an hafızının ilk kaydının ardından İstanbul'dan getirilecek güzel sesli iki hafız ile plak kayıtlarına devam edilmiştir. Haftada üç defa neşriyat yapılması kararlaştırılan Kur'an-ı Kerim yayınları, toplumsal alanda sevinçle karşılanan bir gelişmedir¹⁵⁵.

Uygulanan politikalar toplumun bir kısmını memnun ederken bir kısmını rahatsız edebilir. Bu noktada Kocabaşoğlu'na göre yayınlara yönelik her daim her kesimden eleştiri gelmesi mümkündür. Halkın, aydınların, bürokrasinin ve muhalefet partilerin istekleri birbirinden farklıdır. Bu istekler arasında denge kurulmaya çalışılsa da bu tam anlamıyla mümkün değildir¹⁵⁶. Bu bağlamda radyodan yapılan dini yayınlar kimi vatandaşları memnun ederken kimileri bu durumu inkılapların çığnemesi ve laikliğin kaybı olarak ele alabilmiştir¹⁵⁷.

Örneğin; Mevlana'nın 677. ölüm yıldönümü dolayısıyla Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde tören tertip edilmiştir. Aynı zamanda Konya'da da farklı bir tören düzenlenmiş ve halk büyük rağbet göstermiştir¹⁵⁸. 1954'te ise radyoda Mevlâna Celalettin Rumi anma programları yapılmıştır. Anma programı yapılması ve programda ney üflenmesi gericiliği çağrıştırdığı gerekçesiyle ve Atatürk'ün kapattığı kapıları geri açmak istemek olarak yorumlanmış ve "*Mevleviler faaliyette*" şeklinde irticai bakış açısıyla eleştirilebilmiştir¹⁵⁹.

1953 meclis görüşmelerinde Diyanet İşleri Reisliğinin bütçesi gündeme gelmiştir. Buna göre halkın beklentisini karşılayacak ve dini terbiyenin oluşmasına katkı sunacak şekilde radyolarda ahlaki ve dini vaizler verilmesi gerektiği ifade edilmiştir¹⁶⁰. Burada radyonun tarafsızlığı ele alınırken; aynı zamanda radyoda dini müzik yayınlarının yapılması, hadislerin halka izah edilmesi ve diyanete ehil kimselerin alınması noktasında önemli kararlar alınmıştır¹⁶¹.

"Her köye bir mürşit gönderilemez ve her eve bir vaiz sokulamaz; fakat dönemin en etkili yayın organı radyo, halkın sahil dini bilgiye ulaşmasını sağlayabilir"¹⁶². Bu anlayışa sahip DP döneminde dini yayıncılık faaliyetleri gelişme göstermiştir.

Halk, radyolardan kendilerine ulaştırılan dini yayınlara kıymet vermiştir. Öyle ki 1960 askeri darbesinin ardından çıkan asılsız iddialardan biri de halkın kışkırtılması amacıyla artık radyolarda Kur'an okutulmayacağı ve camilerin depoya çevrileceği yönündedir. İddialar halkın değer verdiği unsurlar üzerinden yapılarak propagandaya dönüştürülebilmiştir. Buna karşılık Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılan bir açıklama ile bu iddiaların asılsız olduğunu bildirmiştir¹⁶³.

Dini yayınlar, halk müziği yayınları ve hükümete ait yayınlar kitle iletişim araçlarından biri olan radyonun *inandırma ve harekete geçirme*¹⁶⁴ işlevine dâhil edilir. Hükümet bu yayınlar ile toplumu; halkın taleplerini karşılayan bir parti olduğuna inandırmaya gayret etmiş ve aynı zamanda seçmen olan halkı kendi lehine harekete geçirmek istemiştir. Bu tutum Yassıda yargılamalarında Radyo Davasının görüşülmesiyle sonuçlanmıştır. Bu davada Demokrat Parti erkânı; radyonun parti çıkarlarına hizmet edecek şekilde kullanılması, muhalefetin radyodan yararlanmasına izin verilmemesi, radyoların partizan anlayışının toplumsal huzur ve barışı tehdit etmesi gibi gerekçelerle suçlu görülmüştür¹⁶⁵.

¹⁵³ Ulus, "Radyoda Kur'an Okunacak", 06.07.1950.

¹⁵⁴ Milliyet, "Radyoda Kur'an", 03.08.1950, 1.

¹⁵⁵ Hürriyet, "Haftada Üç Defa Ankara Radyosunda Kur'an Okunacak", 06.07. 1950.

¹⁵⁶ Uygur Kocabaşoğlu, *TRT Dönemi Öncesi Türk Radyo Tarihi*, TRT Akademi, 5/9 (2020):384.

¹⁵⁷ Havadis, "Atatürk İnkıplaplarına Tamamen Sırt mı Çevriliyor", 08.07.1950, 1.

¹⁵⁸ Zafer, "Mevlana'nın 677. Ölüm Yılı Dönümü Töreni", 18.12.1950, 1; Yeni İstanbul, "Mevlana'nın 677. Ölüm Yıldönümü Anma Merasimi", 18.12.1950, 3.

¹⁵⁹ Akis, "İhtiyatsız Hareketler", 25.12.1954, s.10.

¹⁶⁰ TBMM, T.D, Cilt 20, Dönem 9, Birleşim 48, 20.02.1953, 547.

¹⁶¹ Dünya, "Basın Yayın ve Diyanet Bütçesi Dün Görüldü", 20.02.1953, 1.

¹⁶² TBMM, T.D, Cilt 20, Dönem 9, Birleşim 48, 20.02.1953, 551.

¹⁶³ BCA, Fon Kodu: 51.0.0.0, Yer No: 4.33.23, 16.06.1960.

¹⁶⁴ Aysel Aziz, *Radyo ve Televizyona Giriş*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1981), 51.

¹⁶⁵ https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/94624/mod_resource/content/0/13.%20Hafta.pdf

2. SONUÇ

Radyo; başlangıçta müzik, eğlence gibi işlevlerle öne çıkarken daha sonraki yıllarda toplumsal alandaki önemiyle daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Zamanla İktidarların siyasi amaçlar doğrultusunda radyodan yararlanmasında yoğun bir hal almıştır. Bu açıdan radyo dönemin en etkili kitle iletişim aracı olarak görülmüştür.

1946'da çok partili yaşama geçilmesi radyoyu hem iktidar hem muhalefet için paylaşılmaz bir siyasi güç haline getirmiştir. Çok partili yaşama geçilmesine rağmen iktidar partisi radyoyu istediği gibi kullanma ve denetleme alışkanlığını devam ettirmiştir. Demokrat Parti, henüz muhalefetteyken radyonun önemi kavramış, bundan yararlanmak için mücadele etmiştir. Bu dönemde radyoda muhalefete sınırlı bir müsaade söz konusu olmuştur.

Zira Demokrat Parti, kurulduğu andan itibaren basın yayın organlarının ve bu kapsamda radyonun kamuoyunu etkileme gücünün farkında olmuştur. Bu nedenle radyonun tek taraflı kullanımını asla kabul etmemiştir. Muhalefetin radyodan yararlanma isteği gündeme gelmiş; 1950 seçimlerine az zaman kala belirli şartlara bağlı, kısmi bir yararlanma söz konusu olmuştur. 1950 seçimlerini Demokrat Parti kazanmıştır. İktidarın el değiştirmesiyle bu kez radyo tartışmaları tersine dönmüştür. Demokrat Parti muhalefetin radyoyu kullanma isteğini genellikle reddetmiş ve reddini kendine göre meşrulaştırmıştır. Hiçbir partinin radyoyu kullanmamasına yönelik kararlar alınmış; fakat hükümetin radyoyu kullanmasında bir sakınca görülmemiştir. Bu noktada hükümet-parti farklı yapılar olarak değerlendirilmiş ve hükümetin radyoyu kullanmasının gerekçeleri ortaya konmuştur.

Hükümet halkla arasındaki bağı, radyo ile sağlamlaştırır ülküsünden hareket eden DP'ye göre radyo, hükümet ve millet arasında güçlü bir bağıdır, bu bağı zayıflatacak olan şey muhalefetin radyoyu kullanmasına müsaade etmektir. Muhalefetin eleştirilerine rağmen iktidar radyoyu kullanmaktan vazgeçmemiştir. Nitekim Menderes, daima medyanın gücünün farkında olmuş, radyoyu etkin bir şekilde kullanmıştır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, S. (1972). *Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru*. Baha Matbaası.
- Ahıska, M. (2018). *Radyonun Sihirli Kapısı*. Metis Yayınları.
- Akdağ, M. (2019). Yakın Dönem Türk Siyaset Duayenlerinin Medya Kullanımı Deneyimleri ve Propaganda. *Aksaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 82-110.
- Akdoğan, P. (2013). *Türkiye'de Çok Partili Dönemde Radyo ve İktidar*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Akis. (1954, Temmuz 24). Radyo: Cengizhana Veda.
- Akis. (1954, Aralık 25). İhtiyatsız Hareketler.
- Akis. (1954, Temmuz 17). İktisadi Politika.
- Alacı, B. (2021). İktidarının İkinci Döneminde Demokrat Parti Politikalarının Muhlif Basına Yansıması: Akis Dergisi Örneği. *BELGİ*, 22, 453-480.
- Albayrak, M. (2007). Demokrat Parti Döneminde Milli Korunma Kanunu Uygulamaları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 23(67), 219-250.
- Albayrak, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*. Phoenix.
- Anadol, C. (2004). *Türk Siyaset Tarihinde Demokrat Parti*. Yeni Kuvayı Milliye Yayınları.
- Ardıçoğlu, N. (1954, Nisan 27). *Iptızal*, Sabah.
- Asker, A. (2014). DP'nin Radyoyu İktidar Aracı Yapması: 1957 Seçim Sonuçlarının Radyo Aracılığıyla Erken Yayınlanması. *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 125-157.
- Ayın Tarihi, Ocak 1951, No:206.
- Ayın Tarihi, Nisan 1951, No:209.
- Ayın Tarihi, Ocak 1951, No: 206.
- Ayın Tarihi, Haziran 1953, No:235.

Ayın Tarihi, Mayıs 1954, No:246.

Aziz, A. (1981). *Radyo ve Televizyona Giriş*. Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Bayur, H. (1954, Mayıs 15). *1954 Genel Seçimleri Üzerinde Düşünceler*. Akis.

Boratav, K. (t.y.). *Yakınçağ Türkiye Tarihi: Dünya Ekonomisine Farklı Bir Eklemlenme Denemesi* (F.Turn, Ed) Milliyet Doğan Gazetecilik.

Burçak, R. S. (1979). *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş*. Olgaç Matbaası.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Fon Kodu:30.1.0.0, Yer No: 17-98-30, 20.07.1950.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Fon Kodu: 30.1.0.0, Yer No: 102.630.7, 31.07.1950.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Fon Kodu:490.1.0.0, Yer No: 10-55-13, 26.04.1950.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer No: 14-81-1, 1954.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Fon Kodu: 51.0.0.0, Yer No: 4.33.23, 16.06.1960.

Cumhuriyet. (1950, Mayıs 4). Partilerin Radyo ile Yapacağı Propaganda.

Cumhuriyet. (1950, Ağustos 4). İstanbul Radyosu Programında İslahat.

Cumhuriyet. (1944, Mayıs 20). Milli Şefin Tarihi Nutku.

Çakı, G. (2020). İkinci Dünya Savaşı'nda Radyo Yayınlarında Uygulanan Sansürün Propaganda Posterlerine Yansıması. *TRT Akademi*, 5(9), 250-269.

Çatalbaş, S.G. & Nurgün K. (2016). Demokrat Parti Dönemi Kültür Politikaları. *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 11(22), 227-246.

Çelebi, O. (2015). Türkiye'de Demokrasinin Sancılı Doğumu 1946 Seçimleri. *Electronic Turkish Studies*, 10(1), 251-272.

Çelik, S. A. (2019). Radyodan Yükselen İlahiler: Türkiye'de Dini Radyo Yayıncılığının Gelişimi. *GSU İletişim Dergisi*, 31,67-90.

Çetin, B. N. (2014). Propaganda Olgusu ve Propagandanın Amerikanlaşması. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(29), 239-265.

Şerif D. (2011). *Düello*. Timaş Yayınları.

Demokrat Ankara. (1952, Şubat 16). Parazitsiz Radyoya Hasret.

Demokrat Ankara. (1951, Eylül 30). Ankara Radyosunda Köyün Saati Açılıyor.

Devran, Y. (2011). *Siyasal İktidar- TRT İlişkisinin Dünü*. Başlık Yayın Grubu.

Dünya. (1950, Ağustos 8). İzmir'de Kurulacak Radyo İstasyonu.

Dünya. (1952, Nisan 25). Radyodaki Partizan Yayın Protesto Edildi.

Dünya. (1953, Şubat 20). Basın Yayın ve Diyanet Bütçesi Dün Görüşüldü.

Dünya. (1956, Mart 29). Bayar Kalkınma Devrine Girdik Diyor.

Dünya. (1956, Haziran 8). 6334 Sayılı Kanun.

Ersarı, N. (2020). *Türkiye'nin 1950'li Yılları: Ellili Yıllarda Radyo ve Siyaset* (T. Bora, Ed.). İletişim Yayınları.

Eşiyok, B.A. (2013). Türkiye'de Başarısız Kalmış Bir Reform Girişimi: 1945 Tarihli Çiftçi Topraklandırma Kanunu ve Günümüze Uzanan Süreç. *Memleket SiyasetYönetim*, 19(20), 176-232.

Eryılmaz, T. (2005). *Radyo ve Radyoculuk* (S. Alankuş, Ed.). IPS İletişim Vakfı Yayınları.

Ezherli, İ. (1998). *Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Osmanlı Meclisi Mebusanı*. TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.

Gevgilili, A. (1987). *Yükseliş ve Düşüş*. Bağlam Yayınları.

Gülizar, J. (2008). *Burası Türkiye Radyoları*. Sinemis Yayınları.

- Güngörmez, B. (2002). Kitle İletişim Araçları, Siyaset ve Propaganda. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(3), 1-12.
- Havadis. (1950, Kasım 2). Türk ve Fransız Radyolarının Program Mübadelesi.
- Havadis. (1950, Temmuz 7). Atatürk İnkılaplarına Tamamen Sırt mı Çevriliyor?
- Hürriyet. (1950, Temmuz 6). Üç Defa Ankara Radyosunda Kur'an Okunacak.
https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/94624/mod_resource/content/0/13.%20Hafta.pdf
- İlyas, A. (2013). İktidar Muhalefet İlişkisine Bir Örnek: Atatürk'ü Koruma Kanunu. *Turkish Studies*, 8(7[^]), 223-235.
- İstikbal. (1950, Temmuz 7). Radyoda Kur'an.
- Karataş İ. (2021). *Millet Partisi'nin Kapatılmasının CHP-DP İlişkilerine Etkisi*. (E. Tüne, Ed.). ASOS.
- Kejanlıoğlu, B. D. (2005). *Radyo ve Radyoculuk: Türkiye'de Radyo ve Televizyon Yayıncılığı Siyaseti*. (S. Alankuş, Ed.). IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Keloğlu, E.İ. (2007). Demokrat Parti'nin Halkla İlişkileri Üzerine Bir İnceleme. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 24, 111-128.
- Kırkpınar, L. (2018). DP ve Din- Siyaset İlişkisi (1946-1960). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 18(36), 349-359.
- Kocabaş, S. (2011). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 5: Menderes Dönemi Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Yol*. Bayrak Matbaacılık.
- Kocabaşoğlu, U. (2020). TRT Dönemi Öncesi Türk Radyo Tarihi. *TRT Akademi*, 5(9), 376-387.
- Koçak, C. (2012). *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950): İktidar ve Demokratlar*. İletişim Yayınları.
- Kubilay, Ç. (2014). Demokrat Parti Dönemi'nde Bir Baskı ve Denetim Mekanizması Olarak Cevap ve Düzeltme Hakkının Kullanımı: Ulus Gazetesi Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39, 187-202.
- Kubilay, Ç. & Mehmet P. (2019). Demokrat Parti ve Radyo: Bir İslahat Girişimi 1954. *İLEF*, 6(1), 27-60.
- Kuruoğlu H. (2006). *Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo*. Nobel Yayınları.
- Milliyet. (1950, Ağustos 3). Radyoda Kur'an.
- Münir, H. (1953, Nisan 11). *Radyolar Dinlenemez Hale mi Geldi? Dünya*.
- Öztürk, G. (2017). Bir Propaganda Aracı Olarak Radyo. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 157-174.
- Poyrazoğlu, N. (1954, Eylül 6). *Müzik Programları Yalnız Hoş Vakit Geçirmek İçin Değil Aynı Zamanda Öğretici Bir Nitelikte Olmalıdır*. Ayyıldız.
- Resmi Gazete, Kanun No: 5392, Sayı: 7213, 28.05.1949.
- Resmi Gazete, Kanun No: 6128, Sayı 8458, 15.07.1953.
- Resmi Gazete, Kanun No: 6732, Sayı: 9327, 08.06.1956.
- Sabah. (1957, Ekim 1). Karşımızda Demokrasi Postu Bürünmüş Bir Diktatör Var.
- Sabah. (1957, Ekim 17). Radyolar Radyo Olmaktan Çıktı.
- Sabah. (1957, Ekim 10). Radyoyu Artık Dinlememeli.
- Sabah. (1957, Ekim 21).
- Sarol, M. (2014). *Bilinmeyen Menderes*. İnkılap Yayınevi.
- Şeyhanlıoğlu, H. (2019). Radyonun Demokratik Yaşamda ve Siyasetteki Etkisi: Demokrat Parti Dönemi. *Tarih ve Gelecek*, 5(3), 805-818.

- Takım, A. (2012). Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları. *Ankara Üniversitesi S.B.F Dergisi*, 67(2), 157-187.
- TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 20, Dönem 7, Birleşim 14, 19.12.1945.
- TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 19, Birleşim 90, 23.05.1949.
- TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 19, Birleşim 90, 23.05.1949.
- TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 1, Dönem 9, Birleşim 15, 30.06.1954.
- TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 1, Dönem 9, Birleşim 15, 30.06.1950.
- TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 6, Dönem 9, Birleşim 58, 30.03.1951.
- TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 5, Dönem: 9, Birleşim 45, 19.02.1951.
- TBMM Tutanak Dergisi, Cilt 20, Dönem 9, Birleşim 48, 20.02.1953.
- TBMM Kanunlar Dergisi, Dönem 10, Kanun No:6732, 07.06.1956.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 1, Dönem 11, İçtima 1, İnikat 10, 04.12.1957.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 1, Dönem 11, İçtima 1, İnikat 10, 04.12.1957.
- Tercüman. (1957, Ekim 27). Türkiye’de Seçimler.
- Tercüman. (1955, Ekim 13). Atatürk’ün Ruhuna Mevlit.
- Tokmak, M. (2007). *Basın-İktidar İlişkileri Çerçevesinde Demokrat Parti ve Ankara Radyosu*. [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi].
- Tuncer, E. (2003). *Cumhuriyetten Günümüze Seçimler*. TESAV.
- Ulus. (1950, Temmuz 6). Radyoda Kur’an Okunacak.
- Ulus. (1950, Eylül 25). Radyolarımıza Dair.
- Ulus. (1951, Ocak 7). Radyoda Tek Tarafli Siyasi Yayınlar Şiddetle Tenkit Edildi.
- Vatan. (1954, Haziran 6). Radyo Konuşmalarında Ses ve Şive Düzensizliğine Dikkat Edilecek.
- Yalçın, D. (2019). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Yıldırım, S. (2020). Telsiz ve Kurum Radyosundan İl Radyolarına: Toprak Ofis’in Sesi Radyosu. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 16(32^), 495-526.
- Yılmaz, E. (2008). *Türkiye’nin Demokrasiye Geçiş Yılları (1946-1950)*. Birey Yayınları.
- Yılmaz, M. B. (2020). İkinci Dünya Savaşı’nda Japon Medyasının ABD’ye Yönelik Faaliyetleri: Tokyo Rose Radyo Yayınları Üzerine İncelem. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 541-563.
- Yeni İstanbul. (1950, Temmuz 18). Yeni Radyo Müdürünün Beyanatu.
- Yeni İstanbul. (1950, Aralık 18). Mevlana’nın 677. Ölüm Yıldönümü Anma Merasimi.
- Yeni Memleket. (1956, Haziran 8). Neşir Yolu ve Radyo ile İşlenecek Suçlar.
- Yeni Memleket. (1956, Haziran 24). Milli Korunma Kanunu Fiyatları Düşürüyor.
- Zafer. (1950, Aralık 18). Mevlana’nın 677. Ölüm Yıl Dönümü Töreni.
- Zürcher, E. J. (2005). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. (Y. Soner, Çev.). Gönen İletişim Yayınları.